

Arap edebiyatında önemli bir yeri olmadığı anlaşılan devriyye, klasik Fars edebiyatında daha geniş bir yere sahip bulunmakla birlikte bir tür olarak gelişmemiş ve özel bir adla anılmamıştır. Farsça yazılmış devriyyeler arasında başta Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'i ile Meşnevî'sindeki manzumeleri zikredilebilir. Ayrıca Nâsır-ı Hüsrev, İbn Yemîn-i Tuğrâî, Feyzî-i Hindî ve Şebüsterî gibi müelliflerin bu konuda manzumeler yazdıkları bilinmektedir.

Klasik Fars ve Türk edebiyatlarında devriyyeler kaside, gazel-ilâhî, mesnevi tarzında ve aruz vezniyle yazıldığı halde bazı yönleriyle halk edebiyatına benzeyen tekke ve özellikle Bektaşî edebiyatlarında ilâhî, destan, koşma, nefes gibi nazım şekilleriyle ve daha çok hece vezniyle kaleme alınmıştır.

Mensur ve müstakil olarak yazılmış devriyyelere pek az rastlanır. Abdurrahman Güzel'in yayımladığı Niyâzî-i Mısırî'nin "Risâle-i Devriyye"si bunlardan biridir (TKA, XVII-XXI/1-2, s. 126-137). Bunun dışında bazı tasavvufî eserlerle ansiklopedi mahiyetindeki birtakım eski kitaplarda devir meselesini anlatan bölümler bulunmaktadır. İbrâhim Hakki'nin *Mârifetnâme*'si bu konuda geniş bilgilere yer veren tanınmış bir eserdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed-i Yesevî: *Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler* (haz. Kemal Eraslan), Ankara 1991, s. 58-93, 304, 350-351; İbrâhim Hakki Erzurumî, *Mârifetnâme*, İstanbul 1330, s. 28-30; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (İstanbul 1919), Ankara 1984, s. 322-325; Çankırlı Ahmed Talat, *Halk Şiirlerinin Şekli ve Nev'i*, İstanbul 1928, s. 100-112; Abdülbâki Gölpinarlı, *Alevî-Bektaşî Nefesleri*, İstanbul 1963, s. 70-82; Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi* (nşr. Mustafa Tahralı — Selçuk Eraydın), İstanbul 1987, I, 46-64; Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divarı (İnceleme)*, Ankara 1990, I, 305-308; Rıza Tevfik, "Devriyyeler", *Peyâm-ı Edebî*, nr. 25, 10 Mart 1330 (aynı yazının yeni harflerle neşri için bk. *Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri* [haz. Abdullah Uçman], Ankara 1982, s. 84-94); a.mlf., "Arşî ve Gaybî", a.e., nr. 38, 15 Mayıs 1330; Fevziye Abdullah Tansel, "Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi ve Devriyesi", *A'ülFD*, XVII (1969), s. 187-199; Abdurrahman Güzel, "Niyâzî-i Mısırî'nin Gözden Kaçan Bir Eseri (Risâle-i Devriyye)", *TKA*, XVII-XXI/1-2 (1979-83), s. 121-139; Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Yaşâmeler", *Türk Lük Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, İstanbul 1985, s. 151-286; Abdullah Uçman, "Devriyeler Üzerine Rıza Tevfik'in Yayımlanmamış Bir Makalesi", a.e., sy. 7 (1993), s. 537-564; Mustafa Uzun, "Devriye", *TDEA*, II, 282-283.

MUSTAFA UZUN

DEVRIYYE MEVLEVİYETİ

(bk. MEVLEVİYET).

DEVS (Benî Devs)

(بنو دوس)

Kahtâniler'e mensup bir Arap kabilesi.

Kuzey Yemen'de Tihâme bölgesinde yaşayan ve Devs b. Udsân soyundan gelen kabile, Câhiliye devrinde diğer birçok Arap kabilesi gibi putperestti ve Mekke ile Yemen arasındaki Tebâle'de bulunan Zülhalesa ile Amr b. Humeme ed-Devsî'nin putu diye meşhur Zülkeffeyn adlı putlara tapıyordu.

Kureyşli müşriklerin Hz. Peygamber'in İslâm dinini açıktan yaymasına, Kâbe'yi tavaf maksadıyla dışarıdan gelen birçok kimsenin kendisiyle görüşmesine engel olmaya çalıştıkları dönemde, Devs kabilesinin ileri gelenlerinden şair Tufeyl b. Amr ed-Devsî Kâbe'yi ziyaret için geldiği sırada bazı engellemelere rağmen Hz. Peygamber ile görüştü. Resûl-i Ekrem ona İslâmiyet'i tebliğ edip Kur'ân-ı Kerîm'den âyetler okudu. Bunun üzerine Tufeyl müslüman oldu.

İslâmiyet'i kabul ettikten sonra memleketine dönen Tufeyl Devsliler'i İslâm'a davet etti. Onun davetiyle babası, karısı ve bazı rivayetlere göre Ebû Hüreyre (Zürkânî, IV, 46) müslüman oldular, fakat diğer Devsliler davetine ilgi göstermediler. Bunun üzerine Tufeyl, kabilesinin tutumunu Hz. Peygamber'e bildirmek ve kendilerine beddua etmesini istemek üzere tekrar Mekke'ye gitti. Onu dinleyen Resûl-i Ekrem Devsliler'in hidayete ermesi için dua ve niyazda bulundu, Tufeyl'e de onları İslâmiyet'e yeniden çağırmasını ve kendilerine yumuşak davranmasını tavsiye etti. Sonunda Tufeyl'in gayretleriyle Devsliler arasında Müslümanlık hızla yayıldı; Tufeyl de 7 (628) yılında yetmiş seksen müslüman aile ile birlikte Hz. Peygamber'i ziyaret etmek üzere Medine'ye gitti. Bu sırada Resûl-i Ekrem'in Hayber'de olduğunu öğrenince aralarında Ebû Hüreyre, Abdullah b. Uzeyhir, Muaykib b. Ebû Fâtıma ve Tufeyl b. Amr'ın da bulunduğu bir heyetle Hayber'e hareket etti. Hz. Peygamber onları büyük bir memnuniyetle karşıladı; kendilerini doğru ve emin insanlar olarak nitelendirip iltifat etti. Ayrıca fiilen savaşa katılmalarına rağmen ashabın rızasını aldıktan sonra onlara da Hayber ganimetinden pay ayırdı.

Hz. Peygamber dönüştü Devsliler'i Medine'de Harretüddeccâc'a yerleştirdi. Kaynaklarda bunların hepsinin mi, yoksa bir kısmının mı Medine'ye yerleştiğine dair bilgi bulunmamaktadır. Mekke'nin fetihinden (8/630) sonra Hz. Peygamber'in emri üzerine Devsliler'den oluşan 400 kişilik bir kuvvet Zülkeffeyn adlı putu yıktı. Devsliler daha sonra Taîf Seferi'ne katıldılar ve ülkelerinden getirdikleri mancınıklarla Taîf Muharasası'na katkıda bulundular.

Devs kabilesinin tamamı 7 veya 8. yılda müslüman oldu. Bunun üzerine kabile reisi Sa'd b. Ebû Zübâb Medine'ye gitti, müslüman olduklarını haber verip Hz. Peygamber'e biat etti. Hz. Peygamber de Sa'd'ı kabilesine âmil olarak gönderdi.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Devs kabilesinin irtidad ettiği dair herhangi bir rivayet bulunmamaktadır. Sevâd b. Kârib'in kabilesini irtidad etmekten alıkoymuştu ve Devsliler'in ridde* savaslarında İslâm ordusunda yer aldıkları zikredilir.

Devs kabilesinden Ümmü Şerîk Guzeyye bint Câbir, Mekke'de müslüman olmuş ve kadınlar arasında İslâmiyet'in yayılmasına hizmet etmiş bir sahâbî hanım olarak çok meşhurdur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm: Putlar Kitabı* (trc. ve nşr. Beyza Düşüngen), Ankara 1969, s. 40-41; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 382-385; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, I, 353; II, 108, 157-158; IV, 116-117, 237-240, 248-249, 325-328; VIII, 154-157; Hemdânî, *Şifâtü Cezireti'l-Ârab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekvâ), Riyad 1397/1977, s. 119, 150, 181, 197, 262-263, 279, 374; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1969, II, 758-759; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 361-363; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 253; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XVIII, 13-15; Zürkânî, *Şerhu'l-Mevâhibi'l-leddünniyye*, Kahire 1278, IV, 46-47; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 442, 445; VI, 270-271, 274-275; IX, 852; Mustafa Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 76-83; Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-Ârab*, Beyrut 1402/1982, I, 394; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VII, 235-239; G. Strenziok, "Azd", *EI*² (İng.), I, 811.

MUSTAFA FAYDA

DEVSE

(الدوسة)

XIV. yüzyıldan itibaren Mısır'da yapılagelen bir tarikat töreni.

Devse kelimesi "ezmek, çiğnemek" anlamındaki devs kökünden gelmektedir. Rivayete göre Sa'diyye tarikatının kurucusu Sa'deddin el-Cibâvî'nin (ö. 700/

1300 (?) oğlu ve halifesi Şeyh Yûnus Kahire'ye gelince kendisinden velîliğine delil olacak bir kerâmet istenmiş, Şeyh Yûnus da yere sırça kaplar dizdirerek hiç-birini kırmadan üzerlerinden atla geçmiştir. Bu gösteri daha sonra Sa'diyye mensuplarının bir tarikat geleneği haline getirilmiş, ancak kolayca kırılan sırça kaplar yerine yüzüstü yan yana yere yatan dervişler üzerlerinde icra edilmiştir. Bu törenin XIV. yüzyıl ile XIX. yüzyıl arasında nasıl icra edildiği konusunda ayrıntılı bilgi yoktur.

1833-1835 yıllarında Mısır'da kalmış olan İngiliz müsteşrik E. William Lane bu törenlerden birinde bulunmuş ve eserinde devse törenini bütün ayrıntıları ile anlatmıştır. Onun tasvirine göre, devse yapılağı günün gecesinde Sa'diyye şeyhi Ezher Üniversitesi yakınlarındaki Haseneyn Camii'nin bir köşesinde sabaha kadar dua eder, **hizb*** ve Kur'an okur, öğleden önce halka vaaz verir, öğle namazını kıldıktan sonra ise hazırlanmış olan ata binerek arkasındaki Sa'di dervişleriyle Özbekiyye meydanına doğru yola çıkar, yolda onlara diğer derviş grupları da katılırdı. Şeyh büyük bir derviş kalabalığının önünde Özbekiyye meydanına girer, meydanın güneyinde kurulmuş olan çadıra doğru yürürken dervişler yol boyunca yere yüzüstü ve yan yana uzanır, kollarını alınlarına yastık yaparlardı. Yirmi kadar derviş ellerinde deflerle tempo tutarlarken yere uzanmış dervişler de "Allah" diyerek zikrederlerdi. Şeyhin bindiği atının iki yanında duran iki kişi atı dervişlerin sırtından yürütürdü. Üzerinden geçilen her derviş "Allah" diye bağırarak ayağa kalkar ve şeyhi takip ederdi. Yıllarca yapılan bu törenlerde herhangi bir dervişin bedeni zarar gördüğü rivayet edilmemiştir. Dev-

senin sonunda çadıra yaklaşan şeyh atından iner, birkaç dervişin refakatinde çadıra girip seccadesine oturur, yirmi yirmi beş kadar derviş onun etrafında yarım daire oluştururlar, arkalarında elli altmış derviş ile birlikte, "yâ Allah, yâ hay, yâ dâim, lâ ilâhe illallah" diyerek kısa bir zikir yaparlardı. Sonra Kur'an okunur ve dervişler şeyhin elini öperek dağılırlardı. Dervişlere göre bu kerâmet şeyhten şeyhe silsile yoluyla geçmekteydi. Törenin gayesi feyiz, bereket ve kardeşlik duygularının çoğalmasındır. Devse törenlerine katılan bazı dervişlerin yılan yedikleri rivayet edilirse de asılsızdır.

Devse merasimi Hz. Peygamber'in doğum günü olan 12 Rebîülevvel'de, Seyyide Zeyneb'in ve Şeyh Deştüti'nin doğum günleri olarak kabul edilen receb ayının ortalarında yapılırdı. Bunlardan başka İmam Şâfiî, Kahireli bir velî olan Sultan Hanefî (ö. 847/1443), Şeyh Yûnus ve Seyyid Ahmed el-Bedevis'nin doğum günü olarak kabul edilen tarihlerde de devse yapılırdı. Devse merasimini takip eden gecede Sa'diyye şeyhi bütün misafirlerine ikramda bulunurdu. 12 Rebîülevvel'de yapılan merasimden sonra tekke ve zâviye şeyhlerine hil'at giydirilirdi. Gece yapılan mevlid törenine bütün devlet erkânı da katıldığından geniş güvenlik tedbirleri alınır. Âlimler, şeyhler, önde gelen hükümet görevlileri mevlid-i nebevîyi sonuna kadar dinlerlerdi.

Sa'diyye tarikatı Suriye, Irak ve Türkiye'de de yayılmış olmasına rağmen bu tören büyük ölçüde Mısır'da uygulanmıştır. Ancak Suriye ve Sudan'da görüldüğü de rivayet edilir. Mısır'da Hz. Ebû Bekir neslinden olan, XVI. yüzyıldan itibaren tanınan ve birçok tarikatla ilişkisi bulunan Bekriyye ailesinden bir şeyh mevlid ve devse törenlerini idare ederdi. Bu sebeple Rifâiler ve Bedeviler gibi diğer tarikat mensupları da bu törenlere katılırlardı.

Mısır Hidivi Mehmed Tefvik Paşa devse törenini müslümanları zelil kıldığı gerekçesiyle bid'at sayıp 1881 yılında yasaklamıştır. Bu kararın Muhammed Abdüh'un verdiği bir fetva ile alındığı söylenirse de müsteşrik F. de Jong bütün aramalarına rağmen onun böyle bir fetvasına veya yasaklama lehinde bir yazısına rastlamadığını belirtmektedir. Ona göre Bekriyye ailesinin otoritesini azaltmak için Avrupalı sömürgecilerin Tefvik Paşa'ya tesir ederek böyle bir kararın alınmasını sağlamış olmaları mümkün-

dür. Zamanın Sa'diyye şeyhi bu karara uymuş, fakat dervişlerin ısrarı ile hidivden yalnızca Şeyh Yûnus'un doğum gününde devse yapılmasına izin vermesini talep etmişse de bu isteği kabul edilmemiştir. Buna rağmen tarikat törenlerinin yapıldığı bazı günlerde Şeyh'in evi önünde bazan devse icra edilirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

R. Dozy, *Supplément aux dictionnaires Arabes*, Beyrut 1968, I, 475; A. Le Chatelier, *Les Confréries Musulmanes du Hedjaz*, Paris 1887, s. 223-225; Ali Paşa Mübârek, *el-Hıtaütü't-tevfikiyye*, Bulak 1305-1306 — Kahire 1983, III, 440-445; IV, 232; E. W. Lane, *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians*, London 1890, s. 416-421, 430-436; J. S. Trimmingham, *Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 73, 247; F. de Jong, *Turuq and Turuq-Linked Institutions in Nineteenth Century Egypt*, Leiden 1978, s. 27, 63-65, 96-97; *el-Şamûsü'l-İslâmî*, II, 408; D. B. Macdonald, "Devse", *IA*, III, 562-563; a.mlf., "Dawsa", *Et*² (Ing.), II, 181; a.mlf., "Devse", *UDMI*, IX, 359.

RECEP USLU

DEVŞİRME

Osmanlı Devleti'nde çeşitli hizmetlerde kullanılmak üzere Osmanlı tebaası bazı hristiyan çocuklarının bir kanun dahilinde toplanması işi.

I. Murad döneminde kurulan Yeniçeri Ocağı'na asker temini için önce **pençik*** kanunu gereğince gayri müslim genç savaşa esirlerinden faydalanılmış, fakat zamanla fetihlerin azalması, Ankara Savaşı'ndan sonra da bir süre durması yüzünden devşirme yoluna başvurulmuştur. Daha önceki İslâm devletlerinde görülmeyen bu usulün Çelebi Mehmed zamanında (1413-1421) uygulandığı, ancak oğlu II. Murad devrinde (1421-1451) kanunlaştığı anlaşılmaktadır.

Kapıkulu ocaklarının nefer ihtiyacı yeniçeri ağası tarafından belirlenir ve Dîvân-ı Hümâyün'a arz edilirdi. Buradan çıkacak karara göre sekiz-yirmi yaş arasındaki gençlerden durumları elverişli olanlar devşirilirdi. Devşirme işi ihtiyaca göre üç, beş veya yedi yılda bir yapılırdı. Bu işin birinci derece sorumlusu yeniçeri ağası idi; ondan sonra Acemi Ocağı ağası gelirdi. Devşirme başlangıçta beylerbeyi, sancak beyi ve mahallî kadılar gibi ilgili bölgenin mülkî âmirleri tarafından yapılmıştır. Fakat zamanla bunların görevlerini kötüye kullanmaları üzerine Fâtih Sultan Mehmed döneminde devşirme işi bir esasa bağlanmış ve merkezden devşirme memurları gönderil-

XIX. yüzyıl sonlarında devse törenini gösteren temsili bir resim (E. W. Lane, *An Account of the Manners and Customs*, London 1890)